

gjorde dessuten en sosial eksistens å ta vare på. De hadde Okkupasjonsrådet samtidlig også de hadde en viktig funksjon under overflaten. Den daglige ledelse av arbeidet måtte derfor overlates til et engere utvalg, en «eksekutivkomité».

Dette arbeidsutvalg, som inntermt ble kalt for «Hjulet» (dvs. drivhjul), besto til å begynne med av fire mann, Jens Haug, Magnus Jensen, Arnfinn Vik og forfatteren av disse linjer. Arnfinn Vik måtte nok så snart dra over grensen til Sverige. I mesteparten av tiden frem til frigjøringen var følgende «Hjulet» en tre-manns komité. I møtene deltok også Koordinasjonskomitéens parhester, Tore Gjelsvik og Alf Sanengen. Disse to var integrasjonspunkter for det meste av det som skjedde på den sivile side under krigen, og så å si uunnværlige i det daglige arbeide. Noen ganger deltok også Paal Berg i møtene, særlig i de hektiske dagene etter likvideringen av politisjef Marthinsen, da det trakk opp til folkestreik.

En «rottefelle»

Eksekutivkomitéen holdt daglige møter, oftest om formiddagen. Saksmengden var av og til så stor at møtene varte i flere timer. Til å

**Tirsdag:
En av våre spesialiteter**

**HELSTEKT
OKSERYGG**

Trancheres ved
Deres bord!

FRASCATI

Stortingsgt. 28

**KJENT
FOR GOD
MAT**

Også av andre grunner var den betenkelig, noe som kom sterkt frem gjennom en rettsak etter krigen. Da viste det seg at vi hadde vært så å si i klørne på fienden. Det var aldri med glede vi gikk til møtene i Sorgenfrigaten. Det var som om noe snørte seg om strupen på oss så snart vi begynte å gå opp de mange trappene. Jeg husker lite fra disse møtene, kanskje nettopp fordi de var så ulystbetone. En utvalgt inngangsdør var gjemmed for våre papirer, et ganske fiffig påfunn.

På tross av den uro vi følte, forløp møtene i Sorgenfrigaten uten komplikasjoner. Vi var imidlertid glade da vi kunne forlegge vår virksomhet til en annen leilighet. Jeg hadde selv bodd nok så eksponert i Ingår Nielsens vei, hvor en rekke høyere tyske offiserer og sivile tjenestemenn hadde et yndet tilholdssted. Også norske nazister, blant dem en NS fylkestfører, holdt til der.

I februar flyttet jeg over i en ny leilighet, i femte etasje i Louise gate 15. Dette ble samtidig det nye møtested for «Hjulet». En kobberplate på døren fortalte at Harald Carstensen gav timer i levende sprog. Den nye leilighet var heller ikke ideell, for også den hadde bare én brukbar utgang. Men den var lys og vennlig, og hadde en balkong med utsikt til veståsene. Selv følte jeg meg vel der, og det tror jeg også de andre gjorde.

Dramatiske episoder

To ganger i løpet av vinteren og våren ble den behagelige tilværelsen i Louise gate 15 skaket opp av rystelser. Ved én anledning ble Jens Haug tatt av tyskerne ved en bilkontroll i Sandvika. En annen gang ble Alf Sanengen tatt ved en almindelig gatekontroll. Begge greide som ved et under å komme ut av politiets klor samme dagen de var blitt tatt. Men før de var på frifot igjen, var alarmen gått og leiligheten så å si evakuert. Det var med nderlig tilfredshet vi kunne ta den i bruk på nytt.

De to alarmer tok ikke fra oss den gode følelse av trygghet vi hadde i Louise gate 15. Det daglige arbeide gikk glatt fra hånden. Etter hvert som våren kom, ble det solfylte dager i møtestuen. Vi følte oss i pakt med det gryende forår og med en enda lysere fremtid. For mitt eget vedkommende vil jeg si at jeg knapt noen gang i mitt liv har følt meg så lykkelig som i disse oppvikkende måneder før frigjøringen. Et liv i deknning har naturligvis alltid en undertone av uro. Men bortsett fra dette kan det være ganske behagelig. Det er jo så mange av den fillstrøse hverdagsproblemer som faller bort. Merkelig nok hadde vi også en nesten uforklarlig følelse av frihet. Våre tanker og forhåpninger kunne naturligvis ingen legge i bånd. Men selv i det utvortes følte vi oss fri. Et veltrimmet apparat stod til vår rådighet. Vi kunne når som helst raskt komme i kontakt med hele landet, likeledes med regjeringen i London, eller med kontaktpunkter i Sverige. Verden var tross alt forbausende åpen. Da frigjøringen kom, og restriksjonene satte inn, hendte det ikke sjelden at vi med en slags ruse mintes den tid da vi var «frie» under tyskerne.

Etter som vi hadde en jobb å gjøre, og den var ikke bare interessant, men tillike av en vis betydning for folket i vårt land.

Det spilte også en rolle at de tre av oss som i mesteparten av tiden utgjorde den egentlige eksekutivkomité, var venner og bekjente fra gammelt av. Vi hadde nær tilknytning til én og samme kystby, Arendal. Vi hadde alle i krigens første år vært med på et arbeide som pågikk i mitt eget hjem. Det var et rent tilfelle at vi kom sammen i det daglige arbeide i krigens siste måneder. Men da tilfellet først hadde bragt oss sammen, hadde vi spesielle vennsforutsetninger for å arbeide godt sammen. I krig og krisestendigheter kommer menneskene ofte hverandre nær innpå livet. Det har da lett for å oppstå gnisninger. Vi slapp alt dette. Samarbeidet kunne finne sted ikke bare i et saklig fellesskap, men tillike i personlig fortrolighet.

Det daglige samarbeide i «Hjulet» gjaldt i stor utstrekning den situasjon vi ventet ville oppstå i og med våpenstilstanden. En uendelig rekke av små og store spørsmål meldte seg, spørsmål av beredskapsmessig art på det økonomiske, politiske, juridiske og kulturelle område. Tillikende behandlingen av disse spørsmål hadde vi vel organiserte spesialoppgaver. Men det var en annen faktor som også spilte en vesentlig rolle, en faktor som har vært lite påpekt, og som jeg derfor gjerne vil si etpar ord om.

Eftersom frigjøringen nærmet seg, ble vi mer og mer avhengige av samarbeidet med våre egne embedsmenn i den sentrale administrasjon. Disse satt jo inne med en uerstattelig viden om land og folk, særlig om de fundamentale menneskelige behov. I den siste fase av krigen kunne vårt arbeide ikke ha hatt den rette fremgang uten deres assistanse.

**Embedsmennenes
store innsats**

Et embedsverk i et okkupert land er utsatt for et nesten utholdelig press. Tjenestemennene er så å si tvunget til samarbeide med okkupasjanten. Naturligvis er det alltid en mulighet for direkte opprør, men konsekvensene av et slikt opprør vil uvegerlig være katastrofale for folket som helhet. Det er et spørsmål om folket kan tåle en slik katastrofe, som i og for seg kan være et effektivt kampmiddel mot okkupasjanten.

Under den tyske okkupasjon fulgte vi stort sett ikke denne katastrofelinje i Norge. Innenfor Haag-konvensjonens ramme fortsatte vårt embedsverk å fortsette vår foregående med vår nasjonale ære. En mengde embedsmenn kom derav til en uhyre vanskelig stilling. De skulle til daglig omgås mennesker som de avskydde av et godt hjerte. De skulle opptrøe saklig og korrekt, og vise en kald skuldert mot alle menneskelige tilnærmelser. Dette var en særdeles delikat mellomstilling, og ofte kunne det nok for den nasjonalsinnede embedsmann være vanskelig uten videre å vite hva som var korrekt opptrøden.

Vårt embedsverk stod følgelig på en vanskelig prøve under krigen, og det bestod prøven med glans. Det var en mektig hjelp for alle som ar-

beidet under jorden, at de til hjelp hadde et embedsverk som var gjennomstrøyt av den rette ånd. Det beredskapsarbeide som ble gjort med sikte på tidens umiddelbart etter krigen, var ganske solid, men det ville ikke ha kunnet være så solid om det ikke hadde skjedd i nært samarbeide med våre tjenestemenn.

I selve frigjørings situasjonen var det også en lykke for det norske folk at det hadde en forholdsvis intakt embedsstand. Administrasjonens hjul begynte øyeblikkelig å rulle, så snart våpenstilstanden var et faktum. Maskineriet var, alt tatt i betraktning, ganske velsmurt og nok så intakt. Våre allierte hadde med seg en egen Civil Affairs Division, som var forberedt på å ta over viktige administrative funksjoner. Det viste seg snart at våre innsatsivrige engelske og amerikanske venner så å si var overflødige. Det ble til slutt nesten et problem hva man skulle gjøre med dem. Jeg var selv kontaktperson mellom vår egen administrasjon og Civil Affairs Division. Det oppstod en del rivinger under det daglige samarbeide. I en konferanse hos den øverste leder for Civil Affairs sommeren 1945, spurte denne: «Mener dere altså at vi er overflødige, og at det beste vi kunne gjøre i det delige sommervervet, var å dra på «pleasure cruise» i de norske fjorder?» «Ja, det mener vi», lød det oppriktige svar.

Våre daglige erfaringer i de hektiske måneder før og etter frigjøringen viser til evdens hvor viktig det er for en stat å ha en dyktig og nasjonalt uangriplig sentraladministrasjon. Jeg skulle tro at dette må være et viktig poeng i forbindelse med opplæringen av våre tjenestemenn. Disse trenger en grunnskuring i den del av deres yrkesetikk som angår usedvanlige krisetilstander. Slike situasjoner vil kunne oppstå i fremtiden, også i vårt land. Da vil det være av den største viktighet at den enkelte tjenestemann ikke bare har den nødvendige faglige dyktighet. Han må både være klar i hodet, og ha hjertet på rette sted. Et embedsverk som er sammensatt av slike menn, vil ha en fantastisk evne til å fjøre av både det akutte og det langvarige press som oppstår i katastrofetilider.

Vårt arbeide i «Hjulet» i de spennende og soifylte vårmåneder i 1945 hadde da to vesentlige forutsetninger: Et veltrimmet illegalt apparat som forføyde over en underjordisk embedsverk. Begge var, kan man si, skjulte faktorer.

ni
P
m
ph
fj
ha
Ba
sa
m
mi
ge
SI
E
na
vet
Hvi
are
fra
ha
fra
for
get.
Bot
seg
sam
som
vokt
for
35
offe
KJ
men
kes
bygg
Tror
tem
nash
først
rette
kop